

Kiedy 1 września 1939 roku ruszyła niemiecka machina wojenna, sojusze Hitlera były już w dużej mierze gotowe – tyle że nie miały jeszcze jednego, wyraźnego kształtu. Nie istniała jedna „koalicja Osi” jako spójny blok interesów. Była to raczej sieć wzajemnych układów, nacisków i obietnic, w której każdy partner Berlina odgrywający rolę pierwszoplanową próbował wyrwać coś dla siebie: bezpieczeństwo, terytoria, a niekiedy tylko złudzenie, że da się przetrwać w cieniu niemieckiej potęgi. Historia państw sprzymierzonych z III Rzeszą układa się w powtarzalny rytm: wejście w orbitę Berlina, wzrost apetytu na zdobycze terytorialne, stopniowe wciąganie w coraz brutalniejsze zobowiązania, a wreszcie paniczna próba ucieczki, gdy klęska Niemiec staje się oczywista.

Najbardziej naturalnym, a zarazem najbardziej kłopotliwym partnerem Hitlera były Włochy Benita Mussoliniego. Formalny sojusz o przyjaźni z 25 października 1936 roku wzmocniono trzy lata później Paktem Stalowym, ale w pierwszych miesiącach wojny Włochy stały jeszcze z boku, licząc, że konflikt zakończy się szybko, a Rzym dopisze się do listy zwycięzców w dogodnym momencie.

Ten moment Mussolini uznał za nadchodzący w czerwcu 1940 roku, gdy Francja chwiała się pod niemieckim ciosem: 10 czerwca 1940 roku Włochy wypowiedziały wojnę Francji i Wielkiej Brytanii, wchodząc do wojny jako sojusznik Niemiec. Lata 1940-1942 to pasmo włoskich ambicji i kompromitacji: kampanie w Afryce Północnej, wojna z Grecją, uzależnianie się od niemieckiej pomocy, która coraz bardziej zamieniała sojusz w relację protektora i klienta. W 1943 roku przyszedł punkt zwrotny: aliancka inwazja na Sycylię uruchomiła kaskadę zdarzeń, która rozerwała państwo na pół. 25 lipca 1943 roku Mussolini zostaje obalony i aresztowany z woli króla, a nowy rząd podpisuje rozejm z aliantami ogłoszony 8 września 1943 roku. Niemcy odpowiadają błyskawicznie okupacją znacznej części kraju i tworzą marionetkową Włoską Republikę Socjalną (tzw. Republikę Salò) ogłoszoną 23 września 1943 roku, która istnieje do wiosny 1945 jako niemiecka „przykrywka” dla okupacji i wojny domowej. Finał jest symboliczny: 25 kwietnia 1945 roku wybucha ogólne powstanie partyzanckie w północnych Włoszech, a Mussolini ginie 28 kwietnia 1945, podczas próby ucieczki.

Drugim filarem Osi była Japonia, której udział w układzie miał od początku inny ciężar gatunkowy: dla Berlina była strategiczną obietnicą, że wojna rozleje się na Pacyfik i obciąży zasoby Wielkiej Brytanii oraz USA. Japonia podpisała Pakt Trzech 27 września 1940 roku, dołączając do niemiecko-włoskiej Osi. Jej wojna w latach 1939-1945 to przede wszystkim eskalacja konfliktu w Azji i na Pacyfiku: rozbudowa imperium, starcie z USA i stopniowe zaciskanie alianckiej pętli gospodarczej. W latach 1944-1945 Japonia walczy już w sytuacji bez wyjścia, a finałem jest kapitulacja w sierpniu 1945 i okupacja. Cesarz Hirohito zachował tron w zmienionym ustroju, podczas gdy premier Hideki Tōjō jako twarz militarystycznej polityki został po wojnie osądzony i stracony.

W Europie Środkowo-Wschodniej sojusznicy Hitlera byli często „rewizjonistami na kredyt”: Berlin obiecywał im granice, prestiż i ochronę przed ZSRR, a w zamian żądał lojalności, żołnierzy i gospodarczej uległości. Węgry regenta Miklósa Horthy'ego, będące formalnie monarchią bez króla, wchodziły w orbitę Niemiec stopniowo, wykorzystując kryzysy sąsiadów i dyplomację Osi do zyskiwania terytoriów jeszcze przed przystąpieniem do wojny na pełną skalę. W 1940 roku Węgry podpisały Pakt Trzech i stały się oficjalnym członkiem bloku Osi. W 1941 roku kraj uczestniczy w rozbiórce Jugosławii, a w czerwcu wchodzi do wojny przeciw ZSRR u boku Niemiec, co szybko przynosi katastrofalne straty i narastające napięcie między „realistami” a zwolennikami twardej linii. Węgierska historia lat 1939-1945 ma też dramatyczny epizod polityczny: premier Pál Teleki popełnia samobójstwo w kwietniu 1941 roku, gdy presja wydarzeń i niemieckie żądania wobec Jugosławii doprowadzają do kryzysu, a ster przejmują politycy bardziej skłonni do podporządkowania się Berlinowi. Gdy w 1944 roku Horthy próbuje manewru wyjścia z wojny, Niemcy zajmują kraj, a jesienią wynoszą do władzy Ferencza Szálasię i strzałokrzyżowców, co jest już wariantem „ostatniej deski ratunku” III Rzeszy. Dla Węgrów finał 1945 roku oznacza oblężenie Budapesztu, wejście Armii Czerwonej i radykalną zmianę ustrojową. Horthy przeżywa wojnę w roli zakładnika i emigranta, Szálasi zaś zostaje po wojnie stracony.

Rumunia marszałka Iona Antonescu była dla Hitlera partnerem o wartości nie tylko militarnej, lecz także surowcowej. Ropa rumuńska stanowiła jeden z kluczowych zasobów dla niemieckiej gospodarki wojennej. Rumunia, po kryzysach terytorialnych 1940 roku, związała się z Osią, podpisując Pakt Trzech 23 listopada 1940. W 1941 roku wchodzi do wojny przeciw ZSRR, a armia rumuńska staje się jednym z największych kontyngentów Osi na froncie wschodnim. Lata 1942-1943 przynoszą dramat pod Stalingradem i erozję wiary w zwycięstwo, ale Antonescu trzyma kurs, bo powrót do neutralności wydaje się niemożliwy bez ryzyka niemieckiej interwencji i wewnętrznego chaosu. W 1944 roku

sytuacja staje się krytyczna: alianckie naloty niszczą infrastrukturę naftową, front wschodni przesuwa się ku granicom, a w Bukareszcie dojrzewa plan ucieczki. 23 sierpnia 1944 roku król Michał przeprowadza przewrót, Rumunia przechodzi na stronę aliantów, a Antonescu zostaje obalony. Dla państwa oznacza to nie tylko zmianę frontu, lecz także w praktyce wejście w sowiecką strefę wpływów; dla marszałka proces i egzekucję w 1946 roku.

Fragment wstępu